

ІНСТИТУТ
АРХЕОЛОГІЇ
НАН УКРАЇНИ

КЗ СОР
«ДІКЗ у
м. Путивль»

**ІЛЛІНСЬКА ВАРВАРА АНДРІЇВНА —
ВИДАТНА ДОСЛІДНИЦЯ СКИФІЇ**
(до 100-річчя від дня народження)

Всеукраїнська археологічна конференція:
Тези доповідей

ІНСТИТУТ АРХЕОЛОГІЇ НАН УКРАЇНИ
УПРАВЛІННЯ КУЛЬТУРИ СУМСЬКОЇ
ОБЛАСНОЇ ДЕРЖАВНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ
КОМУНАЛЬНИЙ ЗАКЛАД СУМСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ РАДИ
«ДЕРЖАВНИЙ ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНИЙ ЗАПОВІДНИК
У м. ПУТИВЛІ»

УДК 903/904(4-11)“638”
I 442

Редактор

С. А. Скорий, доктор історичних наук, професор

Редколегія

Д. С. Гречко, кандидат історичних наук

Д. В. Каравайко, кандидат історичних наук

О. О. Крюченко, кандидат історичних наук

**ІЛЛІНСЬКА ВАРВАРА АНДРІЙВНА —
ВИДАТНА ДОСЛІДНИЦЯ СКИФІЙ
(до 100-річчя від дня народження)**

Всеукраїнська археологічна конференція:
Тези доповідей

*Затверджено до друку Вченою радою
Інституту археології НАН України
17.09.2020, протокол № 6*

**ОХОРОННА
АРХЕОЛОГІЧНА
СЛУЖБА
УКРАЇНИ**

Виходить за фінансової
підтримки ДП «НДЦ
“ОАСУ”»

За технічної й інформаційної підтримки ВГО
«Спілка археологів України»

I 442 Іллінська Варвара Андріївна — видатна дослідниця Скифії (до 100-річчя від дня народження). Всеукраїнська археологічна конференція: Тези доповідей. — Київ: ІА НАН України, 2020. — 90 с.

ISBN 978-617-7810-16-1

Збірник містить матеріали конференції, присвяченої ювілею видатного скифолога, В. А. Іллінської. Доповіді присвячені проблемам археології раннього залізного віку Східної Європи.

Для студентів, викладачів ВНЗ гуманітарного профілю, науковців та усіх, хто цікавиться давньою історією України і суміжних територій.

УДК 903/904(4-11)“638”

**КИЇВ
2020**

ISBN 978-617-7810-16-1

© Автори статей, 2020
© ІА НАН України, 2020

талевого варіанту кістяних наконечників типу Висока Могила, які існували паралельно з бронзовими стрілами типу Мала Цимбалка і були на озброєнні карасукської частини першої хвилі кошовиків-протоскіфів, яка насунула зі сходу на Східну Європу у 820—800 BC (Klochko et al. 1998; Klochko 2001, p. 298—300, 326; Клочко 2006, с. 264—266, 287).

Картографування цих знахідок показує перші «траси» набігів загарбників та виявляє регіони України, які першими потрапили під владу чужинців.

ЛІТЕРАТУРА

- Клочко, В. И. 1979. Некоторые вопросы происхождения бронзовых наконечников стрел Северного Причерноморья VIII—VII вв. до н. э. В: Баран, В. Д. (ред.). *Памятники древних культур Северного Причерноморья*. Киев: Наукова думка, с. 40—46.
- Клочко, В. И. 2006. *Озброєння та військова справа давнього населення України (5000—900 рр. до Р. Х.)*. Київ: АртЕк.
- Клочко, В. И. 2009. Происхождение скифов. В: Бессонова, С. С. (ред.). *Эпоха раннего железа*. Киев; Полтава: ИА НАН Украины, с. 151—166.
- Klochko, V. I. 2001. *Weaponry of Societies of the Northern Pontic Culture Circle: 5000—700 BC*. Baltic-Pontic Studies, 10. Poznan.
- Klochko, V., Kovalyukh, N., Skripkin, V., Motzenbecker, I. 1998 The chronology of the Subotiv settlement. *Radiokarbon*, 40, 2, p. 667—673.

ГЮНІВСЬКА ПЛАСТИНА: ОБРАЗИ ТА СЮЖЕТ

Л. С. Клочко

Ажурна золота прикраса голови коня з кургану поблизу с. Гюнівка (Запорізької обл.) вже не раз ставала об'єктом дослідження. Витвір унікальний і привертає увагу, насамперед, своєрідністю художніх засобів, а також сюжетом на площині пластини (рисунок). Щодо останнього, тобто змісту сцени, версії різних дослідників розглянула О. Є. Фіалко, а також запропонувала своє припущення. Отже, науковці вбачають у сцені, зображеній на пластині персонажів: амазонку (Ю. Болтрик), Аполлона — Гойтосира (С. Бессонова), Артеміду (В. Отрощенко), Аргімпасу (О. Фіалко), тобто, образи грецьких та скіфських міфів, а також: героїв осетинського епосу «Нарти» Асхартагата чи Уризмага (С. Яценко) (Фіалко 2002, с. 166).

Метою цієї розвідки є аналіз стилю у створенні образів, а також — інтерпретація сюжету. Отже, ажурна золота пластина у

формі сегмента виконана у техніці просічного карбування. Контури виробу підкреслені хвилястою лінією (синусоїдою) з листочками та пагінцями. Орнамент за структурою нагадує пишний акант, традиційний у античному мистецтві, але спрощений. Знизу на пластині візерунок має вигляд стрічки, а на дугоподібному краї — вигнутий, складається з двох гілок, які «виростають» з пагінця посередині дуги. Орнамент вміщено між двома пружками — тонкими смужками (верхня трохи ширша), прикрашеними короткими рельєфними насічками під кутом одна до одної («ялинкавий» візерунок) — нагадує шнур.

Рослинний орнамент окреслює поле, в якому представлено сцену «Полювання». Центральним композиційним мотивом є дерево, змальоване в незвичній манері. Стовбур біля основи розширений, від нього вправо відростає листочок, а десь посередині — обабіч стовбура зображено дві гілки. Зліва коротка, вигнута, її завершення — «крона» у вигляді ажурної пальметки, з двома гілками по боках. Більша гілка трохи вигнута, її завершення — крона у вигляді стилізованої квітки арацеї, яка виросла з крину. Ажурні крони виділені вставками червоного кольору. Дерево трохи нахилено вліво і ділить простір на дві частини. Стовбур і гілки вкриті «ялинкавим» орнаментом. Цей художній прийом застосовано, щоб «оживити» поверхню мерехтінням рельєфних рисок. Біля дерева зображено ще три рослини: зліва дві у вигляді стилізованих крина, квітки арацеї та пальметки. Такий характер зображень рослин нагадує ажурні візерунки, якими бачимо на предметах вбрання з Пазирикських курганів (Полосьмак, Баркова 2005, с. 45).

Рослини не тільки складають загальний фон, але, ймовірно, вплетені у зміст сюжету. Але головну роль відіграють антропоморфний та зооморфні образи. У правій частині композиції вміщено зображення вершника, який сидить на коні, оберненому вліво. Образ людини подано у гротескному стилі (Ермоленко 2008, с. 71). Велика голова персонажа показана у профільному ракурсі. Волосся нерозділеною масою спускається до шиї і на потилиці злегка закручується вгору. Зачіска вкрита «ялинкавим» орнаментом. Риси обличчя змазані, але виділено ніс у вигляді трикутника: його розмір складає 2/3 обличчя. Постаць людини подана у впівоберта: розвернуті плечі, у правій руці — лук, а лівиця лежить на гориті, щоб дістати стрілу. Плечовий одяг зображено невиразно, тобто, не зрозуміло розпашний він (куртка) чи ні, але привертає увагу пояс, яким оперезано тонку талію. Персонаж одягнений у штани, які щільно прилягають до ніг, а також у короткі чобітки. Деякі деталі можна зіставити з образами пазирикської культури: зачіска із закрученим кінцем пасма, герой, у наплічному одязі, підперезаному поясом (Полосьмак, Бар-

Пластина — прикраса голови коня. Золото. Тиснення. 290 × 204 мм. Курган поблизу с. Гюнівка, Запорізька обл. Розкопки В. В. Отрощенко, 1976 р. Інв. № 2926

кова 2005, с. 151, 145). Як бачимо, йдеться про образи чоловіків. Л. Ермоленко доводить, що гротескне зображення носа у давньому мистецтві застосовували для змалювання чоловіків (Ермоленко 2008, с. 73). Але деякі дослідники звернули увагу на те, що вершник на Гюнівській пластині сидить, звисивши ноги на один бік коня, тобто, по — жіночому. Це стало основним аргументом О. Є. Фіалко і В. В. Отрощенко для визначення статі вершника. Але наведені О. Є. Фіалко приклади «жіночої» посадки стосуються не вершниць, а богинь: вони сидять на левові, який не є засобом пересування. Адже скакати на коні без спеціального сідла неможливо. А в сцені якраз показано, що кінь скаче. Як зазначила Л. Ермоленко, майстер зобразив на пластині «жіночу» манеру сидіти верхи, можливо, через застосування деяких художніх прийомів при передачі деталей у творах торевтики (Ермоленко 2008, с. 74).

Коня і оленя показано у профільному ракурсі на різних ділянках обабіч від дерева. Силуети тварин схожі: з підтягнутими животами, на яких позначено статі коня і оленя, стрункими сильними ногами: вони однаково поставлені, це надає зображенню ритмічності, підсилює декоративність. Але є й різниця у трактуванні образів. Кінь з вигнутою шиєю, голова трохи опущена.

Передні ноги, зігнуті в колінах не торкаються землі. Образ оленя: тварина трохи менша, ніж кінь. Голова тягнеться вперед, рот трохи відкритий, виділене кругле око. Голову увінчують пишні роги. Вони нагадують дві гілки з пагонами. Одна гілка коротша, паралельна спині оленя, а друга тягнеться вгору до крони дерева. У спині тварини стирчать дві стріли.

Сцена на пластині має, як це притаманно мистецьким творам, кілька змістовних планів. Соціально побутовий зміст: полювання героя. Один із першорядних образів у осетинському епосі — Хамиц часто виступає як мисливець на оленів. Другий план символічний: полювання Гойтосира, яке, мабуть, слід розглядати як жертвопринесення, причому в сцені показано гонитву, тобто смерть жертви не настала, а пишні дерева — символи божеств життєдайних сил природи говорять про відтворення життя. В сюжеті переплетені лінії скіфо-еллінські (Гойтосир), а також — осетинські (нарти).

Гюнівська пластина була прикріплена як аплікація на шкіряній основі синього кольору, а червоні вставки змістовно і естетично збагачували твір.

ЛІТЕРАТУРА

- Ермоленко, Л. Н. 2008. Элементы гротеска во внешности «героических персонажей» (по изобразительным материалам). В: Савинов, Д. Г., Советова, О. С. (ред.). *Тропою тысячелетий. К юбилею М. А. Давлет*. Кемерово: Кузбассвузиздат, с. 70—80.
- Полосьмак, Н. В., Баркова, Л. Л. 2005. *Костюм и текстиль пазырыкцев Алтая (IV—III вв до н. э.)*. Новосибирск: Инфолио.
- Фіалко, Е. Е. 2002. Гюновская пластина (к интерпретации изображения). *Боспорский феномен*. Материалы международной конференции, 2, с. 165—173.

НЕРУЙНІВНІ МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕНЬ КУРГАННОГО МОГИЛЬНИКА «СКОРОБІР»

І. І. Корост, О. В. Коротя

У західній окрузі Більського городища розміщений грандіозний курганний некрополь «Скоробір». Разом із розміщеними поряд поховальними комплексами (в урочищах Перемірки, Перещепине I і II) вони утворюють грандіозний могильник, у складі якого первісно могло нарахуватися до однієї тисячі культових насипів (Шрамко 2016а).